

Ardzvi Bahçinyan:
“Bütün soruların cevabı olabilecek bir film yapabilmek söz konusu olamaz.”

10 Ekim 2006 tarihinde Anadolu Kültür'ün işbirliği ile gerçekleşen söyleşide Ermenistan Sinema Yazarları Derneği Başkan Yardımcısı ve Ermenistan sineması üzerine yazdığı yazılarla tanınan Ardzvi Bahçinyan Mithat Alam Film Merkezi'ne konuk oldu. Moderatörlüğünü gazeteci Sevan Ataoğlu'nun yaptığı söyleşide, “en uzak komşumuz” Ermenistan'ın sinemasının dünü, bugünü ve yarını üzerine konuşuldu. Söyleşinin ardından 2005 yapımı Harutyun Hacadiryanyan'ın Şairin Dönüşü (Poeti Veradardze) filmi gösterildi.

Sevan Ataoğlu: Ermenistan'la Türkiye'nin ilişkileri son dönemde ısınmaya başladığında, gazeteci arkadaşımız Celal Başlangıç, Ermenistan için “en uzak komşu” demişti, aklıma hep o geliyor. Gerçekten Ermenistan Türkiye'nin en uzak komşusu. O komşuyu hepimizin çok sevdiği sinemanın aracılığıyla belki biraz tanımak, biraz bakmak için bu filmler iyi olacak. Dört film geldi bu kez. Birazdan Ardzvi Bey bunlardan bahsedecek size. Üç tane dokümanter drama film ve bir tane drama film. Belki önce Ermenistan sinemasının son 10 yılına dair bir takım bilgiler verdikten sonra bu filmlerden bahseder, sonra da soru-cevapla sohbetle ilerleriz.

Ardzvi Bahçinyan: Yedi sene önce Uluslararası İstanbul Film Festivali'nde FIPRESCI'nin jüri üyesi olarak buraya gelmiştim. Birçok güzel anım var burayla ilgili. Umarım bir gün ülkelerimizin arasındaki ilişkiler gelişir ve

ben de bu ilişkilerin gelişmesinde ilk saflarda yer almış olurum. Dediğim gibi, size son dönem Ermeni sinemasını anlatmak ve sizinle konuşmak için buradayım.

Son dönem dediğimiz tabii Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra bağımsız Ermenistan'ın kurulmasından bu yanaki Ermenistan sineması. Bugünkü Ermenistan sinemasına bakarken de Sovyetler Birliği zamanında Ermenistan'da yapılan sinema çalışmalarına bakmakta yarar var. 70 sene boyunca Ermenistan'da sinema endüstrisi devletin elindeydi. Çok büyük bir sinema işliğı söz konusuydu ve devletin elindeydi bu işlik. Devletin kaynakları tarafından idare ediliyordu. Ermenistan küçük bir ülkeydi ve doğru orantılı olarak da sinema endüstrisi de küçüktü. Sovyetler Birliği Ermenistan'ında bir genelleme yapacak olursak bu yetmiş sene boyunca aşağı yukarı her sene dört uzun metrajlı film, on civarında dokümanter film ve yine on civarında da kısa/orta animasyon filmler üretiliyordu. Tabii bu üretilen filmler Sovyet anlayışının, Sovyet politik baskısının araçları, sözcüleri olmak zorundaydı. Şanslıyız ki artık Sovyet rejimi ve diktası yok. Ama ne yazık ki sinema endüstrisi, geleneği Ermenistan'da bu anlamda sürmüyor şu anda. "Armen Film", biraz evvel sözünü ettiğimiz, Ermenistan Devleti tarafından idare edilen büyük stüdyonun adı. Armen Film hala işler durumda ve devlet tarafından hala belirli oranda destekleniyor. Ama eskisi kadar verimli ve aktif değil. Bu sene Armen Film'i özelleştirdiler. Ermeni asıllı Amerikalı bir işadamı Gerard Cafesjiyan -ki kentte başka kültürel aktivitelere de sponsorluk yapıyor- ve vakfı, Armen Film'i de eline aldı. Son gelişmelerden dolayı yine kendi çerçevesi içerisinde üretken bir sinema sektörü yeniden canlanacak gibi görünüyor sayıyorum önümüzdeki dönemde. Son 15 sene içerisinde Ermenistan'da düşük bütçeli ve orta ya da kısa metrajlı filmler üretildi. Uzun metrajlı filmler de ülke içerisinde değil de daha çok festivallere yönelik, festivallerde dolaşımda olan filmlerdi. Şu anda başkent Erivan'da iki büyük sinema salonu var. Eski film salonlarının büyük çoğunluğu kapandı. İki büyük sinema salonu da Amerikan sineması-

nın hegemonyası altında. Dolayısıyla sözünü ettiğimiz festivalleri dolaşan ülke filmleri maalesef kendi halkına ulaşmıyor. Bu anlamda yeni neslin sinemaya gitme alışkanlığı yok diyebiliriz Ermenistan'da. Ben oğlumun bir keresinde sinemaya götürdüm. Sinemaya gitmek, film izlemek alışkanlığı olmadığı için çok şaşırılmıştı, ilginç bir deneyim olmuştu bizim için.

Ülkenin şu anda en aktif film festivali olan Altın Kayısı Film Festivali -ki yaz aylarında Ağustos ayında organize ediliyor- ülkedeki sinema hareketinin merkezini oluşturuyor. Bu festival sayesinde en azından sinemaya ilgi duyan gençler bayağı bir hareketleniyorlar, hareketli bir ortam içerisinde buluyorlar kendilerini. Ermenistan'da sinema öğrencilerini ya da sinema amatörlerinin yapmış olduğu çoğunluğu video formatındaki filmler bu festival sayesinde biraraya geliyor. Birbirlerinden bazen bihaber olan bu sinemacılar da yan yana gelip bir organizasyon içerisinde iletişime geçiyorlar. Son bir kaç yıldır Ermenistan'da iki ya da üç uzun metrajlı filmin yapımı, devlet desteği ve ülke dışından bir takım vakıfların ya da özel kurum ve kuruluşların desteğiyle yapılmaya başlandı.

Ermenistan'da son bir kaç yılda senede en az iki uzun metrajlı film prodüksiyonu gerçekleşiyor. Bu anlamda, son yıllarda Ermeni yönetmenlerin hangi temalarla ilgilendikleri, hangi temaların üzerinde durduklarını konuşmak belki biraz ilginç olabilir. Özellikle genç sinemacılar ülkenin karakteristik sorunları, halkın sosyolojik pozisyonu ya da fotoğrafını işlemektense daha geniş bir perspektifte bireysel bir takım problemleri ya da daha dünyevi problemleri işlemeyi tercih ediyorlar. Kabaca "sanat sineması" içerisinde olarak tabir edebileceğimiz bir türde üretimde bulunuyorlar şu anda. Bu da sanıyorum sinemacılarla halk arasındaki şu an uzak ve soğuk olan diyalogun sebebi. Oysa Sovyet Ermenistanı döneminde 1920'li yıllardan itibaren Ermenistan'da ilk uzun metrajlı filmler komşu ülkelerin halklarını ve o halkların sorunlarını işliyordu. Mesela 1920'li yıllarda sessiz, siyah-beyaz Kürt temalı bir film üretilmişti Ermenistan'da. İran temalı başka bir film üre-

tilmişti ki söz konusu ülkeler ya da milletler tarafında henüz sinema tanınmıyordu ya da yapılmıyordu. Ama Ermenistan'da bu insanlarla ilgili filmler yapılmaya başlanmıştı. 1920-30 döneminde Ermenistan sineması dünya sineması teknik kalitesinde filmler üretiyordu. Hem kalite, teçhizat, ekipman anlamında ve hem de perdedeki yansıması, tematik ve o temaların işleniş anlamında dünya sineması standartlarındaydı. İkinci Dünya Savaşı ve bölgedeki bir takım çalkantılardan sonra Rus sinemasında görülen gerileme tabii Ermenistan sinemasına da yansdı. Sovyetler Birliği zamanında, Ermenistan sinema stüdyosu, sinema işliğı bölgedeki en fakir sinema işliğıydi. En önemlisi Ermenistan'da o dönemde sinema okulu yoktu. Sinema meraklıları, sinema eğitimi görmek isteyen insanlar özellikle Moskova'ya gitmek zorundalardı. Hepsi için de çalışma ortamı, iş bulma imkânı neredeyse yoktu.

Ermenistan sineması, bütün negatif yüklenmeleri ve geri kalmışlığına rağmen iki tane çok önemli usta yetiştirdi o dönemde, iki 'P': Sergei Parajanov ve Ardavazt Peleşyan. Parajanov, Ermenistan asıllı olmasına rağmen bütün sinematografisinde sadece iki film Ermenistan sınırları içerisinde yapılmış. Yine de bu Ermenistan'ın kartviziti sinema alanında. Ermenistan sineması içerisinde Parajanov bir ada. Sinemaya getirdiğı tüm yeniliklerle, diliyle, kullandığı temalarla, kullandığı araçlarla, kişiliğıyle, her şeyiyle bir "ada". Hatta sinema içerisinde bir okuldur. Parajanov sinema okulundan daha fazlasını Ermenistan'da başarabilmiştir ve çevresinde topladığı gençlerle bir sinema okulundan daha çok hizmet etmiştir sinemaya. Mesela Parajanov'un *Narin Rengi (Sayat Nova, 1968)* filmi onun dünya çapında tanınmasına ve sevilmesine yol açan bir başyapıttır. 1989'da İstanbul Film Festivali'nde gösterilen *Âşık Garip (Ashug-Karibi, 1988)* filmi vardır, son filmi. Kendisiyle Atilla Dorsay'ın ilginç bir söyleşisi vardır. Dolayısıyla İstanbul'la da bağları ve bağlantısı vardı Parajanov'un. Bugün de hala Ermenistan sineması içerisinde çok önemli bir yeri vardır, karizmatik yönetmenlerimizden bir tanesidir, belki de birincisi. Ermenistan'ı bir

gün ziyaret edecek olursanız Erivan'da kendi adına şu anda açık olan ev müzesini mutlaka gezmelisiniz. Bence Erivan'da gezilmesi gereken yerlerin başında geliyor, en keyifli mekânlardan biri.

İkinci 'P' Artavazd Peleşyan. Kurgu sineması üst başlığı altında çok önemli bir yönetmen dünya sinemasında Peleşyan. Hayatının büyük bir bölümünü özellikle son dönemde Moskova'da geçiriyor. Daha az yara bandı bulunuyor. Sinemasının baş aktörü, kurgusu; geliştirdiği kurgu tekniği. Geliştirdiği global temalardan daha çok, filmlerini izlediğimizde montaj, kurgu tekniği özellikle dikkat çekici.

İstanbul'da gösterime giren dört filmden üçü Harutyun Hacadırıyan adlı yönetmene ait. Bu üç film, festival filmi olarak nitelendirilebilir. Harutyun Hacadırıyan'ın, son dönemde uluslararası festivallere en çok katılmış ve ödül almış yönetmenimiz olduğunu söyleyebilirim. Genç nesilden çok sinema gönüllüsü yetişiyor. Kadın olsun erkek olsun sinema amatörleri kendilerine yer bulmaya çalışıyor. Kayda değer sayıda mezun, öğrenci var kısa metrajlı filmler üreten. Ermenistan'da şu anda iki farklı devlet üniversitesi enstitüsünde sinema eğitimi veriliyor. Umudumuz o ki bu gençler yarının Ermenistan sinemasını oluşturacaklar. Biraz evvel sözünü ettiğimiz Altın Kayısı Film Festivali'nin de kendi içerisinde en önem verdiği programlardan, bölümlerden bir tanesi, Ermenistan'daki genç sinemacıları teşvik eden gösterimleri.

Altın Kayısı Film Festivali iki kez düzenlendi. Her ikisine de Türkiye'den katılımlar oldu. İlk yıl, Yeşim Ustaoglu *Bulutları Beklerken* (2003) filmiyle katılmış ve jüri özel ödülü kazanmıştı. İkinci sene, geçtiğimiz Ağustos ayında, Yeşim Ustaoglu jüri üyesi olarak tekrar davet edildi. Ayrıca Türkiye'den eleştirmen Alin Taşçıyan davet edilmişti. Belgesel Sinemacılar Birliği'nden de iki yönetici ve sinemacı kendi filmleriyle Ermenistan'daki bu festivale katılmışlardı.

Sevan Ataoglu: Son on senedir Ermenistan'la Türkiye arasındaki bu sinema kontağı ve trafiği hakkında bir iki bilgi vermek istiyorum. 1989'da Parajanov buraya

gelmişti ve bir özel ödül almıştı İstanbul Film Festivali'nde, daha sonra kendisiyle ilgili Fransa'da yapılan bir belgeseli İstanbul Film Festivali'nde göstermiştik. Böylece Ermenistan'da son dönemde üretilen filmleri ufak ufak Türkiye'ye getirmeye başladık. Özellikle TÜRSAK aracılığıyla yaptığımız Sinema-Tarih Buluşması'nda ciddi bir program söz konusu olmuştu ki onun bir ayağı olarak da Mithat Alam Film Merkezi'nde Ermenistan filmlerini göstermiştik. Biraz önce sözü edilen Tigran Khzmalyan konuk olmuştu kendi filmleriyle. Daha sonra şehrin farklı kültür merkezlerinde Ermenistan filmleri çeşitli formatlarda filmler gösterilmeye başlandı. Sonra İstanbul dışına çıkmaya başladık geçtiğimiz günlerde. Burada gösterilen filmler Diyarbakır Sanat Merkezi'nde gösterilmeye başlandı. Aynı biçimde 1996'dan beri Ermenistan'a da Türkiye'de yapılan bir takım filmleri, Ermenistan için Türkiye'nin farklı yönlerini tanıtıcı filmleri oraya götürmeye çalışıyoruz olabildiğince. İki ülkenin arasındaki iletişim-iletişimsizlik bu organizasyonlarda rol oynuyor. Biraz evvel söylediğim yönetmenler oraya gittiler. Genç kısa metrajlıların orada gidip filmlerini gösterdikleri bir kaç festival etkinliği de oldu.

Dinleyici Soruları

Erivan'da film biletleri kaç dolara denk geliyor?

Bir dolarla üç dolar arası.

Ters gibi gelecek size ama o fiyatları yükseltmekte yarar olduğu kanısındayım. Benim görüşüme göre Türkiye'de Türk sinemasının ilerlemesinin en önemli sebeplerinden bir tanesi Amerikalıların hegemonya kurması ve bizim neredeyse New York fiyatlarıyla film izlememiz. Fakat bu sayede Türk filmleri iş yapar hale geldi, kâr yapar hale geldi.

Ermenistan'da tabii buradakinden çok daha farklı bir yapı var. Dolayısıyla Ermenistan'da Amerikan sinemasında elde

edilen gelirin Ermenistan sinemasına dönüşü gibi bir yapı söz konusu değil şu an. Endüstriyel anlamda böyle bir yapı söz konusu değil. Sözünü ettiğiniz yapı çok önemli ve tabii çok doğru bir yapı, olması gereken de bu ama dediğim gibi Ermenistan'da böyle bir yapılanma yok. Size katılıyorum yani en doğrusu o.

Ermenistan dışındaki Ermenilerin sineması ne durumda?

Özellikle diaspora dediğimiz yani Ermenistan dışında yaşayan Ermeniler, belgesel sinemayla çok ciddi bir şekilde ilgileniyorlar. Bu son dönemde etkili olan bir şey, özellikle Amerika'da. Son dönemde popüler olan sözlü tarih çalışmaları dediğimiz mevzu, Amerika'da da özellikle sinemayla amatörce ya da profesyonelce ilgilenen gençler tarafından üzerinde çok çalışılan bir alan. Tehcirle ilgili uzun metrajlı filmler de yapıldı 1970'lerden beri. Ama bunlar sanatsal filmler değildi, çok sıradan filmlerdi. Zaten ticari anlamda da, tecimsel anlamda da çok başarısız filmlerdi. Bence bu tür filmleri yapmanın hiç gereği yoktu.

Ermenistan'da bilinen, sevilen Türk filmleri ya da dizileri var mı?

Orada televizyon Rus kanallarından takip ediliyor. Dolayısıyla Türk kanaları ya da Türk dizileri takip edilmiyor. Ermenistan'da üretilen filmleri festivallerde görebildiğimiz gibi, Türk sinemasındaki örnekleri de sadece ve sadece festivaller döneminde takip edebiliyoruz. Özellikle 1915'ten sonra Türkiye'den Ermenistan'a göç eden belli bir kitle ve onların çocukları, belli bir oranda Türkçe anlıyorlar. Ermenistan'dan uydu antenleri aracılığıyla veya sınır Kars'a çok yakın olduğu için televizyonun antenlerini çevirerek, komşularına da çaktırmadan, Türk televizyonlarını seyrediyor. Ama tabii bu çok küçük bir kitle Ermenistan içerisinde. Karaborsada sadece Türk kanallarını izleyebilecek tipte bir anten yapılmıştı. İşportada veya gizli bir takım yerlerde satılıyordu bu anten. Şimdi aynı şey uydu için geçerli.

Tabii dil problemi var. Ondan dolayı da bir uzaklık var arada. Ermenistan'da Rusça hala çok popüler bir dil.

Ermenistan sinemasında ana akım sinemasında filmler üreten, televizyondan gelen daha ünlü kişiler ya da tiyatrodan gelen kişiler yok mu? Çünkü ana akım sinemasında filmler üretmek seyirciyi çekmek açısından lazım.

Ardzvi Bahçinyan: Özellikle komedi filmleri, televizyon filmleri bu görevi görüyorlar. Ermenistan'da şöyle bir endüstri var: Ülkenin kanallarında önce oynayıp, sonra da VHS ya da DVD aracılığıyla piyasada dolaşıma sunulan filmlerden oluşan bir akım, bir moda var son yıllarda özellikle. Bunları sinema eseri olarak adlandırmıyorum tabii. Çünkü çok kalitesiz filmler. Kendi içinde de tecimsel olarak, sizin sözünü ettiğiniz o ana akım içinde de çok kalitesiz bir yerde duruyorlar. Dolayısıyla bunları sinema olarak adlandırmak zaten söz konusu olamaz. Tabii bir de Ermenice olarak yapılan mizahı İngilizceye, Türkçeye ya da dünyanın başka bir diline çeviremeyiz. Yani enternasyonal değil, çok yerel bir mizah anlayışının ürünleri bunlar. Bir senaryo çalışması, bir oyunculuk çalışması ya da yönetmenin özgün bakışı gibi maddelerin hiç birisi bu filmlerde söz konusu değil. Bugün ülkedeki özellikle Erivan'daki film satan dükkânlar, televizyon kanalları hep bunlarla dolu.

Fakat bunların da bir geçiş süreci olduğuna inanıyorum ben. Her dönemin kendinden sonra gelen dönem için bir altyapı oluşturduğuna inanıyorum. Çünkü 1950'li yıllarda da bu tür filmlerin kısa metrajlıları üretiliyordu. Ama o filmleri üretenler belki bir etki-tepki meselesi olarak 1950'lerden sonra daha kaliteli filmler yapmaya başladı. "Ermeni sineması bunlarla kendini ifade edemez, başka şeyler yapılması gerek" gibi şeyler söylenerek ve bir tepki olarak, o dönemden sonra gerçekten iyi işler çıkmıştı. Sanıyorum bu kötü dönemden sonra, bir tepki olarak daha kaliteli bir dönem önümüzdeki yıllarda Ermenistan'da söz konusu olacaktır.

Rus filmlerinin Ermenistan sinemasına etkisi oluyor mu? Festivallere katılan yönetmenlerin Rus sinemasıyla ilişkileri nasıl? Daha önceki Rus filmlerinin payı izlenme anlamında nedir? 20'lerde çekilen Kürt halkıyla ilgili filmin dramatik kurgusu var mıydı, neyle ilgiliydi?

Özellikle son 10 yılda üretilen kısa, orta, uzun metrajlı filmlerde ya da belgesellerde Rus sinemasının etkisini göremiyoruz. Tabii Sovyet Ermenistan'ı döneminde birçok filmde filmin sadece adı Ermeniceydi. Tema olarak, konu olarak tamamen Rus sinemasının örnekleriydi. Bugün Rusya'da üretilen sinema tamamen ticari, Hollywoodvari bir sinemaya döndü, sanatsal filmler çok az üretimde ya da dolaşımında. Rus sinemacılar, özellikle bu sözünü ettiğimiz Amerikan sinemasına öykünen sinemacılar, sanki Rus sinema geleneğinin çok önemli nüanslarını artık yaşatmak istemiyorlar. Özellikle Latin Amerika pembe dizileri Rus televizyonunda çok popüler ve bunların versiyonları Rusya'da üretiliyor. Hollywoodvari tarihsel film temalarını, şablonlarını tekrarlıyorlar; bunları taklit ediyorlar. Rusya için de bu geçerli. Rusya sınırları içinde üretilen sanatsal filmler de sadece festivallerde yaşam alanı bulabiliyorlar. Dolayısıyla bu festivallerde gösterilen filmler, tabii ki Rusya'nın kaliteli örnekleri Ermenistan'da da gösterime girme şansını çok bulamıyor. Bunları izlemiyoruz, haberdar olamıyoruz. Halk açısından söylüyorum tabii ki. Televizyonun çok popüler olmasının birinci sebebi, Ermenistan halkının da neredeyse Ermenice kadar iyi bildiği ve çok sevdiği Rusça. Ermenistan sınırları içerisinde üretilen ilk film 1925'te çekilen *Namus* (Yön: H.Bek-Nazarov) filmidir. Bu film folklorik bir Ermeni hikâyesi üzerine kuruluydu. İkinci film *Zare* (Yön: H.Bek-Nazarov, 1926) ise konusunu bir Kürt hikâyesinden almıştı. Ermenistan sınırları içerisinde Kürt köyleri vardı. Bu köylerde Kürtler, kıyafetlerinden yeme-içme kültürlerine kadar kendi geleneksel yaşamlarının bütün nüanslarını yaşıyorlardı. Bir Kürt aşiret reisiyle zorla evlendirilen bir Kürt köylü kızının

hikâyesini anlatıyor bu film. Bu filmin özelliği doğu hayatını, doğu hayatının egzotizmini belgeleyen bir film olması. Doğü hayatında kadının ikinci sınıf tanımlanması ve doğu hayatının o sertliğı bu iki filmde *Namus*'ta ve *Zare*'de özellikle işlenmişti. Bir kaç sene sonra bu siyah beyaz ve sessiz film Ermenistan'da çok ilgi görünce yine Kürt temalı bir film yapıldı. Yine dramatik bir film. Filmin adı *Kürtler ve Yezidiler*'di (*Krder-Yezidner*, Yön: A.Martirosyan, 1932) ve yine bu anlamda geleneksel nüanslar filmde fazlasıyla işlenmişti. Dolayısıyla bu da çok önemli bir arşiv malzemesi.

O filmler duruyor mu bu arada?

Ardzvi Bahçinyan: Evet, Ermenistan'da film işliğinin arşivinde duruyor.

Düzenli ortak yapım ilişkisi olan ülkeler var mı? Mesela Türkiye'de genelde Balkan ülkeleriyle ortak yapımlar yapılıyor.

Fransa'yla bir kaç tane ortak yapım yapıldı. Robert Guédiguian'ın Ermenistan'a *Yolculuk (Le Voyage en Arménie, 2006)* filmi. Avrupa sinemasında tanınmış bir yönetmen bu güne kadar Ermeni temalı bir film yapmamıştı. Ermenistan'ı gördükten sonra Ermenistan'ı işleyen ve kendi aidiyetini işleyen bir film yaptı. Bu bir Fransız-Ermeni ortak yapımı. Amerikan bağımsız prodüksiyon şirketleri prodüktörleri ile Ermenistan'da bir kaç uzun metrajı film çalışması yapıldı. Amerika'yla Ermenistan arasında ortak yapılan filmler de action sinemasının üçüncü sınıf örneklerinden filmlerdi. Ama bunlarda bir süreklilik söz konusu değil bu anlamda. Ermenistan son yıllarda Avrupalı bağımsız sinemacıların ilgi alanına girmeye başladı. Çünkü farklı doğa şartlarında, nispeten daha makul ve mantıklı bütçelerle film yapılabilecek bir alan olarak keşfedildi. Dolayısıyla böyle bir ilgi başladı.

Ermenistan'da Atom Egoyan sineması nasıl? Bir de *Ararat* (2002) gösterime girdi mi orada? Ne tür tepkiler aldı?

50.000 kişi izledi Ermenistan'da *Ararat*'ı. Ermeniler uzun yıllardır kafalarındaki bütün soruların cevabı olacak böyle büyük bir filmin beklentisi içindelerdi. Tabii bütün soruların cevabı olabilecek bir film yapabilmek söz konusu olamaz. Dolayısıyla *Ararat* için böyle bir umutları ve hayalleri vardı. Bunun sonucu olarak da filmi beğenmediler. Benim şahsi fikrim, *Ararat*'tan çok daha iyi filmler var, keşke böyle bir film yapılmamış olsaydı. Ama dediğim gibi çok daha iyi filmleri var, bundan çok daha iyilerini de yaptı. *Calendar* (1993) filmi kendisinin bence Ermenistan'la, Ermeni temasıyla belki de en iyi filmi.

Ermenistan sinemasında özellikle, Osmanlı Ermenilerinin hayatını anlatan tarihi filmler var mı? Varsa eğer bunlarda 19. yüzyılda Ermeniler'in ürettiği edebiyat kullanılıyor mu yani uyarlama filmler yapılıyor mu? 19. yüzyıl Osmanlı Ermenilerinin ürettiği edebiyat şu an Ermenistan'da basılıyor mu, okunuyor mu?

19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı özellikle İstanbul'da üretilen Ermeni edebiyat eserleri, dünya Ermeni edebiyatı içerisinde çok özel ve önemli örneklerdir. Özellikle gençler için kitapların yeni baskıları da yapılıyor. Ayrıca Ermenicenin farklı bir diyalektiği olduğu için de özellikle ilgileniliyor. Yeni basımları yapılıyor ve sinemada da bunlar tema olarak işlenmiş.

Ermenistan'da kısa metrajlı, 35 mm filmlerin belki de en ünlüsü *Çiğer*. Gerçekten bir kuzu çiğeri üzerine kurulu çok geleneksel bir film. 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında geçen bir film. Konusunu basitçe söylemek gerekirse, İstanbullu Ermeni bir zengin bir yoksula yardım etmesi ve ettiği o yardımı da onu her gördüğünde hatırlatması ve aralarındaki o dramatik, mizahi ilişki. Ama dediğim gibi son derece geleneksel ve iyi de yapılmış bir film örneği. Özellikle oyuncuları açısından.

Bir Parça Gökyüzü (*Ktor me Yerkind*, Yön: H.Malyan) filmi, 1980 yapımı uzun metrajlı bir film. Yazarı Erzurum Harputlu. Harput Ermeni hayatını etüd eden bir film. Gerçekten Ermenistan'da bir Anadolu Ermeni köyü inşa edilmiş. Orada da öksüz bir çocuğun evlat edinilmesi, ama çocuğun aklının babasının kunduracılık işine yatmaması, avare avare büyümesi, bir aşk hikâyesi vs gibi bir konu var. Tipik, ama Türkiye'de gösterilse Türk halkının da ilgileceği temalar içeren bir film. Müzikleriyle olsun, oyunculuk tarzı, kıyafetleriyle olsun çok yakınlık kurabileceğimiz bir film.

Ermenistan sineması özelinde ulusal bir sinema tartışması var mı? Diasporayla birlikte bir ulusal sinema tanımlanmaya çalışılıyor mu, bunun içinde diaspora sinemasının yeri nedir?

Ardzvi Bahçinyan: Farklı ve birbirinden haberi olmayan yönetmenlerin paralel temalar üzerinde çalıştıklarını görebiliyoruz. Mesela 80'lerin sonu 90'ların başı, yani hem deprem ve bağımsızlık süreci hem de Azerbaycan'la devam eden savaşın yaşandığı o çalkantılı dönemlerde yönetmenler, artık film yapamayacak hale gelmiş bazı yönetmenlerin durumlarıyla ilgili filmler yapmaya başladılar. Böyle bir akım oluşmuştu o zamanda. Film yapma imkânı olmayan eski ustaların durumlarıyla ilgili filmler yapmaya başladılar. Ermenistan'da kendini yeni yeni buluyor halk. Belli bir yoksulluktan, çalkantıdan çıkan halkın ekonomik bağımsızlığını çok küçük adımlarla kazanmasıyla ilgili üç ayrı yönetmenin aynı dönem içerisinde, birbirinden habersiz üç film ürettiğini gördük. Halkın milletine ve devletine olan inanç sorunu da işleniyordu bu filmlerde. Bir kaç sene önce Ermeniler, Hıristiyanlığı devlet dini olarak kabul edişlerinin 1700. yılını kutladılar. Sinemacılar bu 1700. yıl teması içerisinde Ermenilerin Hıristiyanlığı ve Hıristiyanlık inancı içerisinde Ermeni sorunsalıyla ilgilenmeye başladılar. Ulusal sinema da bunun yerineydi, bununla ilgili kafa yormaya, bir takım sorular sormaya başladılar kendi sinemaları içerisinde. Bununla ilgili özellikle kısa ve orta metrajlı filmler yapıldı.

Ermenistan’da Sinema Yazarları Derneği’ne kayıtlı kaç yazar var? Sadece yazarak hayatlarını kazanabiliyorlar mı ve ne tür mecralarda çalışıyorlar?

Keşke öyle olsaydı. Devlet üniversitesinin sinema bölümünün, sadece sinema yazarlığı bölümünden her sene minimum iki kişi mezun oluyor. Ermenistan’da sadece sinemayla bağlantılı değil, bütün ücretlerde çok komik rakamlar söz konusu. Yani herhangi bir entelektüel üretimle hayatınızı sürdürmeniz söz konusu değil. Dolayısıyla başka bir takım işleri kovalamak durumundayız ki sinema yazabilelim, sinema üzerine yazdıklarımızı yayınlatabilelim. Televizyon, akademilerde eğitimlik gibi alanlarda çalışabilmek için de aynı durum söz konusu. Son yıllarda yurtdışından özellikle Avrupa’dan bir takım fonlarla, bir takım sponsorluklarla yürütülen projelerin içerisinde yer alan ve hayatını devam ettiren entelektüel aydınlar, sinema yazarları söz konusu Ermenistan’da.

Yeni kuşak sinemacılarda hâkim olan bir akım var mı?

Maalesef Ermenistan’da sinema yapan veya sinemayla ilgilenen amatörlerin dünya sinemasını takip etmediklerini görüyoruz. Geçmişdeki auteur sinemacıları olsun, bugünkü belli başlı örnekler olsun, genç sinemacıların bunlarla çok ilgilenmediklerini görüyoruz. Dolayısıyla yaptıkları filmlerde de yönetmen sinemalarının etkilerini ya da bugün geçerli olan teorilerin etkilerini pek göremiyoruz. Bir genelleme yapmak söz konusu değil şu anda ama bireysele yönelik yorumlar yapılabilir. Özellikle genç sinemacılar arasında ülkenin yakın tarihini işlemek gibi bir akım var. Bağımsızlık sürecinden sonra Ermenistan’da ne olup ne bittiği, siyasal anlamda, sosyal anlamda, sokakta neler olup bitiyor; bu tür temalar şu anda popüler. Biraz evvel sözünü ettiğimiz o 1980’lerin sonu 90’ların başındaki hayatın çok zor olduğu o çalkantılı dönemde, elektirik, su, doğal gazın kısıtlı verildiği bir sosyal yaşamı, savaş ortamını, açlığı o dönemde çok küçük yaşlarda çocuklar olan

bugünün sinemacıları işlemeye başladılar sinemalarında. Bunların kayda değer örneklerinin de Avrupa'da gösterime girmeye başlandığını gördük.

3000 yıllık tarihleri olan Ermeniler bugün uzak tarihlerini sinemada işleyemiyorlar çünkü tarihsel filmlerin bütçe sorunu var. Ama son 10 yılda en çok film üretmiş yönetmenlerin başında gelen Viken Çaldıranyan bugün bu anlamda bir büyük prodüksiyona girişmiş durumda, kendisinin Amerika'yla ciddi bağlantıları var. Böyle bir tarihi filmin çekimlerine başlamak üzere.

Biraz sonra izleyeceğimiz *Şairin Dönüşü (Poeti Veradardze, Yön: Harutyun Haçadiryanyan, 2005)* hakkında bir kaç cümle alabilir miyiz?

Ardzvi Bahçinyan: Bu film, Ermenistan sineması içerisinde bir rekor sahibi. Sanıyorum yirmiye yakın festivalde gösterime girdi. Ermenistan'da da festivallerde en çok gösterilmiş ve ülkesine en çok ödülü kazandırmış film olarak geçiyor şu anda. Filmle ilgili kafamda soru işaretleri var ama kendi içerisinde bütünlüğü olan, ağırlığı olan bir film. Bir kaç kez izledikten sonra filmle ilgili görüşlerim de değişti, yani filmi bir anlamda daha da beğendiğimi söyleyebilirim. Filmin başrollerinde 19. yüzyılda yaşamış bir âşık, daha doğrusu o âşığın heykeli var. Bu ozanın eserleri bugün bile Ermenistan'da çok seviliyor ve söylenip dinleniyor. Yönetmen bu âşığın heykelinin oluşum sürecinin bütün adımlarını izledi bu filmde. Heykel, yapıldıktan sonra ozanın doğum yeri olan ve bugün Gürcistan sınırları içerisinde bulunan Cevah Bölgesi'ne götürülür.

Filmde insan sesi yok, konuşma yok, şarkılar var. O heykelin gittiği yerlerdeki duraklarda insanların söyledikleri o âşığın şarkılarının kayıtları kullanılmış. Heykelle beraber biz de bir yolculuk yapıyoruz. Ama filmin finaline doğru heykel yerine ulaşacak mı ulaşmayacak mı bununla ilgili bir garanti vermiyor yönetmen. O kısım soru işareti. Yönetmenin kendisi de, gelişim sürecinde olan kendi ülkesini işliyor bu filmde. Pasolini de filmlerinde kendi ülkesini ve kendi ülkesinin gelişim sürecini işlemişti. Benzer bir et-

kileşim söz konusu, Haçadiryanyan'ın Passolini'den etkilenmesi gibi bir şey söz konusu. Yönetmen bir süre sonra artık yok olacak olan bir fotoğrafı göstermek istiyor aslında bize. Bütün yönleriyle bir geleneğin bir süre sonra artık olmayacağını anlatmaya çalışıyor bu filmde. Yönetmenin filmografisinde belgesel filmlerle dramatik yapıyı birbirinin içinde erittiğini, birbirine geçiştirdiğini görüyoruz. Biraz sonra göreceğiniz heykel bu film için yapıldı. Heykelin başına gelenlerin ucu açık. Zaten sözünü ettiğimiz ucu açıklık, belirsizlik sanatsal sinemanın yollarından bir tanesi. Daha evvelki filmlerinde de olduğu gibi bu filmde de filmin nerede belgesel olduğunu nerede dramatik yapısının başladığını birbirinden ayırmak çok güç, birbirlerine sıkı sıkıya sarılmışlar. Bu, Haçadiryanyan'ın sinemasına Peleşyan'dan gelen bir gelenek, ondan bir miras sanıyorum. Ama en kaba tabiriyle bu, bir sanatçıyı ve Ermenistan'ı anlatan bir film. İlk kez seyredenler için çok ağır, çok yavaş ilerleyen bir film gibi görünse de film ikinci kez izlendiğinde daha hızlanıyormuş, hareketleniyormuş gibi bir etki yaratıyor. Kiarostami'nin filmleri için de belki böyle bir şey demek söz konusu olabilir. Ama sanıyorum ki bu film sizlerin içerisinde bir etki, bir lezzet bırakacaktır.

Ardzvi Bahçinyan Kimdir?

Ermenistan Sinema Yazarları Derneği'nin ikinci başkanı olan sinema araştırmacısı ve film eleştirmeni Ardzvi Bahçinyan, Ermeni Dili ve Edebiyatı alanında doktora yaptı. Bugüne kadar altı kitap ve pek çok makale yayınladı. 1924–1999 arası Ermenistan sinemasının tüm filmleri üzerine hazırlanan bir filmografik kitabı derleyenler arasında yer aldı. Yazdığı kitaplardan bazıları, “Ermenistan-İsveç” (2006), “Dünya Sinemasında Ermeniler” (2004), “Napolyon Bonapart ve Ermeniler” (2003), “Ermenistan-İskandinav Ülkeleri: Tarihi ve Kültürel İlişkiler” (2003), “Ermeni Kökenliler” (Ermeni Diasporası hakkında biyografik sözlük, 1993) isimlerini taşımaktadır.

Sevan Ataoğlu Kimdir?

1969 İstanbul doğumlu olan Sevan Ataoğlu Marmara Üniversitesi Sahne Sanatları Ana Sanat Dalı Sinema ve Televizyon Bölümü mezunu. Çeşitli televizyon ve film kuruluşlarında görev aldıktan sonra AGOS gazetesinde muhabirlik, sayfa editörlüğü, haber servisi idareciliği görevlerinde bulundu. Halen serbest grafik tasarımcı olarak projeler gerçekleştirmekte, Türkiye ile Ermenistan arasında kültürel-sanatsal organizasyonlarda görev almaktadır.